

A HÉBER-ZSIDÓ NÉVADÁS

A héber–zsidó névadásnak igen nagy szakirodalma van, hiszen a keresztyénség nevei is egyrészt ebből nőttek ki, másrészt ha nem is töretlen, de folyamatos volt a nevek élete. Ugyanakkor a legnagyobb nehézséget is adja ezeknek a neveknek a bemutatása, mert egységesnek legkevésbé mondható a névanyag. A történelem három nagy időszakra osztja a névadási gyakorlatot: az első a jeruzsálemi templom rómaiak által történt lerombolásáig terjed, de ez a kor is két kisebb egységre tagolható. A **prebiblikus** névanyag a Kr.e. XII. századig terjed, s akkád meg egyiptomi szövegekben, különösen nagy számban a Kr.e. XIV. századi Tel el-Amarna-i levelekben fordulnak elő hely- és személynevek. Legjellemzőbb sajátosságuk a természeti nevek és a teoforikus nevek. Természeti neveknek tekintjük az állat-, növény-, anyag-, tárgy-, tulajdonság-, rokonság- vagy természeti jelenségek közneveinek személynévként való fölhasználását. Ilyenekkel bőven találkozunk a Bibliában, majd a ma élő névanyagban is, hiszen a névöröklés és hagyomány évezredekön keresztül megtartotta használatukat. *Achan* 'kígyó', *Ari* 'oroszlán', *Yonah* > *Jónás* 'galamb' (nőnév is), *Ze'ev* 'farkas'; nők: *Ayala* 'szarvas', *Dvorah* > *Debóra* 'méh', *Leah* > *Lea* 'antilop', *Rachel* > *Ráhel* 'bárány, anyajuh', *Tábita* 'zerge' (arám), *Tziporah* > *Cippóra* 'madár', *Tzukit* 'rigó' *Yas'úr* 'vízimadárféle', *Bar* 'gabona', *Habakuk* 'bazsalikom' (asszír eredetű); *Carmel* 'szőlő' vagy 'főtt zöld gabonaszem', *Ilana* 'fa', *Tamar* > *Támár* ~ *Tamara* 'datolyapálma'; *Adam* 'föld' vagy 'ember', *Arad* 'bronz'; *Yahaloma* 'gyémánt' (nő), *Dorin* 'ajándék' (nő), *Chetz* 'nyíl'; *Asher* 'áldott', *Ashir* 'gazdag', *Boaz* 'erő', *Chava* > *Éva* 'élet', *Amal* 'munka', *Dan* 'bíró', *Dinah* 'bíró' (nő), *Dathan* 'törvény', *Amitai* 'igazság' vagy 'barát', *Chanah* > *Anna* 'kegyelem', *Bat-Sheva* > *Betsabé* 'eskü leánya', *Aharon* > *Áron* 'tanító' vagy 'neklő', *Amon* 'nevelő' vagy 'építő', *Gidon* > *Gedeon* 'hatalmas harcos', *David* 'szeretett', *Eli* 'fölemelt', *Gershom* 'idegen, jövevény'; nők: *Bar* 'tisztá', *Bilha* 'gyöngye', *Bosmat* 'illatos', *Hagar* 'idegen', *Hadar* 'szépség', *Naomi* 'édesem', *Száráj* > *Sára* 'fejedelemasszony', *Yafa* 'gyönyörű', *Hila* 'korona, glória', *Yaara* 'lépesméz'; *Abba* 'atyá', *Abraham* 'sokaság atyja', *Absalom* 'béke atyja', *Abigail* > *Abigél* 'az én atyám örül' (nő), *Ach* 'fivér', *Achim* 'népem fivére', *Ben* 'fiú, fia', *Bechor* 'elsőszülöt fiú', *Ben-Chanan* 'kegyelem fia', *Banyamin* > *Benjámín* 'jobb kéz fia', *Bechora* 'legidősebb leány', *Anan* 'felhő', *Barak* 'fényes' vagy 'villám' (nőnév is), *Ayelet* 'hajnalcsillag' (nő), *Ester* 'csillag' (perzsa, nő), *Gal* 'hullám' (ffi és nő is), *Yama* 'tó' (nő) stb., stb. E típus mellett már a korai időszakban találkozunk teofór nevekkal, amelyek azonban még a környező népek különböző vallási kultuszára utalnak. Az ilyen nevek egy része továbbélt a hagyományok alapján, s nagyon sokszor beleillesztették a héber eredetű nevek anyagába véletlen egyezések vagy hasonlóságok alapján. As (egyik legősibb egyiptomi, a sivatag sólyomfejű istene) vagy *Aséra* (kánaánita istennő) vagy *Asima* (szír istennő) > *Asenat*, *Aser*, *Askenáz*; *Gad* (az arameusok szerencsét hozó istene) > *Gád* „És Zilpa, Lea szolgálója fiút szült Jákobnak. Akkor azt mondta Lea: Szerencsém van! Ezért nevezte el őt *Gádnak*.” (I. Mózes 30: 10-11). *Isara* ~ *Istár* (a Közel-Keleten széles körben ismert archaikus isten) >

Isakár; Marduk (babilonai fő bálványisten) > *Mordokáj; Baal* (eredetileg 'úr, birtokos, tulajdonos' jelentésű közzzó, majd önálló istenné lett több nép mitológiájában is) > *Baal ~ Baalá, Bálák, Bálám~Bileám, Bálhanan, Bálnúsz~Bálszamusz, Baltazar, Esbaal, Jerubaal.*

A **biblikus kor** nevei között megtaláljuk a fősoroltak nagy részét, s a teoforikus nevek kiegészülnek három meghatározó elemmel: *Ja- ~ Jah- ~ Je- ~ Jeh- ~ Jo- < JHVH ~ Jahve ~ Jehova* és *El- ~ Eli- < Él ~ Elóah ~ Elohim* valamint *Ad- ~ Adon < Adonaj*. Az első kettőnek jelentése 'Isten', de míg az *Él* ősi sémi szó, a *JHVH* héber eredetű. Az *Adonáj* jelentése 'úr, parancsoló'. Mindhárom szó elemeit fölhasználták névösszetételekben: *Adonijah ~ Adónijjá ~ Adónijahu* 'Uram az Isten' vagy 'Isten az én Uram', *Adónícedek* 'az Úr az igazságosság', *Adórám ~ Adónirám* 'Uram magasságos'; *Amacjá ~ Amacjáhú* 'Isten ereje' vagy 'akit Isten megerősít', *Amarijá ~ Amarjáhú* 'Isten szava' vagy 'Isten megmondta', *Amaszjah > Ámós* 'Isten hordoz', *Ataljáh* 'Isten fenséges', *Azarjá ~ Azarjáhú* 'Isten megsegített', *Chananjah > Anániás* 'Isten oltalmaz', *Jóhanán > János* 'Isten kegyelmes'; *Ammiél* 'Isten a rokonom' vagy 'népem Istenhez tartozik', *Arel ~ Ariél* 'Isten oroszlánja' vagy 'oltár' (nőnév is), *Aszáél* 'Isten cselekszik', *Azarél ~ Eleázár* 'Isten megsegített', *Daniél > Dániel* 'Isten a bírám', *Elisha* 'Isten a megmentőm', *Elijahú > Éliás, Illés* 'Isten az Istenem', *Eliél* 'Isten az Istenem', *Gabriel > Gábor* 'Isten embere' vagy 'Isten ereje'; nőnevek: *Ilanija* 'Isten termő fája', *Yehoadan* 'áldott az Isten', *Yehudit > Judit* 'könyörögni' vagy 'zsidó nő'; *Amiela* 'Isten népe', *Elisheba > Erzsébet* 'Isten esküje' vagy 'Isten megesküdt'. Igen sok a mondatértékű név, s kérdőmondatokkal is találkozunk: *Mikájáhú, Mikáél > Mihály* 'Ki olyan, mint az Isten?'

A kor névadási szokásairól azt tartják, hogy apa és anya egyaránt választhatott nevet, de élő hozzátartozó nevét nem adhatta az újszülöttnak. A levirátus (sógorházasság) érvényessége alatt a második férjtől született fiú az első férj nevét kapta, s örökölte minden jogát is. Sokszor Isten sugallatára választották a szülők gyermekük nevét, ami azt is mutatja, hogy a név szerepe nagyon fontos volt, de mágikus erőt nem tulajdonítottak csak Isten (Jahve) nevének, s ezt tabunak tekintették. A név megváltoztatása hatalmat jelentett az illető fölött. Néha Isten maga változtatta meg egyesek nevét: *Ábrám > Ábrahám, Jákob > Izrael*, de sokszor ezt az uralkodók is megtették: Nékó fáraó *Eljákim* nevét *Jojákimra*, Nebukadneccár főudvarmestere *Dániel*, *Hanánja, Misáél* és *Azárja* nevét *Baltazar, Sadrak, Mésak* és *Abédnégóra* változtatta.

A rómaiak Kr.u. 70-ben történt győzelmével, mások szerint a Bar Kochba-fölkelés 135-ben történt leverése után új korszak, a **szétszóratás** (gólusz) vagy **diaszpóra kora** következett. A római császárok nagyarányú kitelepítései (Dél-Itália, Szicília, Szardínia, Róma, Hispania) mellett hatalmas menekülő hullámok indultak el Szírián, Kisázszián, a Fekete-tengeren keresztül Nyugat-Európa felé. Ez utóbbiak adták később az **aszkenázi** zsidóságot, amelynek nyelve, a **jid-dis** a német egyik nyelvjárásává, de inkább szociolektusává lett. Névadásuk megőrizte az ősi hagyományokat, de kisebb mértékben hatott rá a környező népek névdivatja is. Elsősorban a görög: *Alexander > Zander, Ptolemaiosz > Tolmai >*

Bar Tolmai > Bertalan, de a római is: *Julianus, Justus, Rufus* stb. Germán eredetűek: *Adler, Bär, Fuchs, Hirsch, Löwe, Wolf, Golda, Perl, Bluma, Frajdl, Hertz* stb., de más nyelvek neveiből is vettek át: *Arszlán* (török 'oroszlán'), *Vilk* (lengyel 'farkas'), *Farkas* (magyar). Ezeknek megvannak a héber megfelelői, s tudatos fordításoknak is tekinthetők.

A magyarországi zsidóság túlnyomó többsége az aszkenázi kultúrkörbe tartozott, s a jiddis nyelv hatása alatt alakította eredeti héber neveit. Az első fölmérés Szeged 1810 és 1825 közötti születési adatok alapján készült (CEGLÉDI 1997). A 302 fiú újszülött 47 különböző nevet kapott, amelyeknek több mint fele (26) héber eredetű, s csak egy magyar (*Farkas*) található közöttük. A 244 lány 30 néven osztozott, s két magyar eredetű található köztük (*Sarolta, Rózsa*).

Férfinevek		Nőnevek	
1. <i>Jakab</i>	13,0 %	1. <i>Róza~Rozália</i>	20,0 %
2. <i>Mór, Móric</i>	10,0	2. <i>Katalin</i>	10,0
3. <i>József</i>	8,6	3-4. <i>Mária</i>	9,0
4. <i>Ignác</i>	6,5	<i>Júlia~Julianna</i>	9,0
5. <i>Salamon</i>	6,0	5. <i>Terézia</i>	?
6-7. <i>Ábrahám</i>	4,0	6. <i>Anna</i>	?
<i>Sámuel</i>		7. <i>Jozefa</i>	
8. <i>Vilmos</i>	3,6	8. <i>Eszter</i>	
9. <i>Dávid</i>	3,0	9. <i>Franciska</i>	
10. <i>Mózes</i>	2,4	10. <i>Nanett</i>	
11-12. <i>Chajin</i>	2,0	11. <i>Eleonóra</i>	
<i>Simon</i>		12. <i>Amália</i>	

A XIX. század második felének magyarországi zsidó összeírásai közül néhányat földolgoztak névgyakorisági szempontból. Az 1868-ban a magyarországi zsidó kongresszus küldötteinek megválasztására választói névjegyzéket állítottak össze, amit KÖHEGYI MIHÁLY (1999) dolgozott föl, s ennek alapján a város fölnőtt férfilakosságának, 160 főnek az egyénneveit tekinthetjük át gyakorisági sorrendben.

1. <i>Mór</i>	15	9,4 %
2-3. <i>Ignác</i>	12	7,5
<i>Jákob</i>	12	
4. <i>Bernát</i>	9	5,6
5-8. <i>Jakab</i>	8	5,0
<i>Károly</i>	8	
<i>Lipót</i>	8	
<i>Samu</i>	8	
9. <i>Salamon</i>	7	4,4
10-12. <i>Adolf</i>	5	3,1
<i>Lázár</i>	5	
<i>Miksa</i>	5	
13-16. <i>Ármin</i>	4	2,5
<i>Dávid</i>	4	

<i>Fülöp</i>	4
<i>Vilmos</i>	4
17-19. <i>Henrik</i>	3 1,9
<i>József</i>	3
<i>Simon</i>	3

Nem szükséges a teljes listát látnunk ahhoz, hogy megállapítsuk a német hatást. Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy a nevek alakja nem németes, hanem nagyobb részükben magyaros, noha ezek az emberek még jóval a Kiegyezés előtt születtek, s fele-fele arányban voltak közöttük „óhitű” és „újhitű”, vagyis orthodox és neológ zsidók. Egy másik összeírás a falusias Kiskunhalasról való ugyancsak a XIX. század végéről. (KOVÁCS 1992.)

Férfinevek		Nőnevek	
1. <i>Leopold</i>	10	1. <i>Fanni</i>	9
2. <i>Ignác</i>	8	2-3. <i>Berta</i>	7
3-4.. <i>Móric</i>	6	<i>Rozália</i>	7
<i>Sámuel</i>	6	4-5. <i>Gizella</i>	6
5-6. <i>Izidor</i>	5	<i>Mari</i> [!]	6
<i>Sándor</i>	5	6-7. <i>Hanni</i>	5
7-11. <i>Adolf</i>	4	<i>Regina</i>	5
<i>Béla</i>	4	8-13. <i>Eszter</i>	3
<i>Gerzson</i>	4	<i>Ida</i>	3
<i>József</i>	4	<i>Judit</i>	3
<i>Vilmos</i>	4	<i>Julianna</i>	3

Mindezek s a további nevek is azt mutatják, hogy nemcsak a német (jid-dis) nyelvnek volt nagy a befolyása a névadásra, hanem a magyarrá vált, sőt: a magyar eredetű nevek (*Béla, Jenő, Géza; Sarolta, Aranka, Jolán*) is jelentős arányúak. Az előfordulási szám csökkenő sorrendjében a következőkkel találkozunk még: *Ábrahám, Dávid, Ferenc, Jenő, Mózes, Zsigmond, Áron, Béni, Fülöp, Géza, Izrael, Júda, Lázár, Mátyás, Miksa, Salamon, Artúr, Ádám, Bernát, Eduárd, Efraim, Gáspár, Getzel, Gusztáv, Hermann, Isaius, Illés, Imre, Izsák, Jakab, Kobi, Lajos, Markus, Márton, Mihály, Rezső, Rudolf; Paulina, Sarolta, Cecília, Erzsébet, Izabella, Karolina, Katalin, Resi* [!], *Aranka, Betti, Hermina, Jetti, Ilona, Irin, Irma, Jenny, Jolán, Katholina, Klára, Leonóra, Leontine, Louisi, Malvin, Margit, Margitta, Matild, Mini, Netti, Ottília, Sali, Szeréne, Teréz, Zsófi.*

A XIX. század második felében Magyarország különösen kiemelkedett a zsidók jogainak elismerésében, ami nagyarányú asszimilációt eredményezett. Ez tükröződött a zsidóság névválasztásában is. Újpest 1873 és 1895 közötti névanyagát vizsgálta CSORBA CSABA (1999), s a felekezeti különbségeket is bemutatta. Az anyakönyvek alapján 2686 (1344 fiú és 1342 lány) zsidó újszülött bejegyzésével találkozott, akik 117 férfi és 125 női nevet viseltek. Közöttük leggyakoribbak a következők.

Férfinevek		Nőnevek	
1. <i>Sándor</i>	81 6,12 %	1. <i>Margit</i>	91 6,78%
2. <i>Jenő</i>	80 5,92	2. <i>Gizella</i>	72 5,36

3. József	64	4,76	3. Róza	65	4,84
4. Ignác	49	3,64	4. Ilona	56	4,17
5. Lajos	47	3,49	5-6. Regina	38	2,83
6. Gyula	41	3,05	Teréz	38	
7. Béla	38	2,82	7. Berta	37	2,76
8. Ármin	32	2,38	8-10. Erzsébet	36	2,68
9. Dezső	31	2,31	Júlia~Julianna	36	
10. Miksa	29	2,16	Hermína~Hermine	36	

A ritkábban előfordulók között is jelentős a magyaros vagy határozottan magyarnak tekinthető nevek száma: *Aladár* (24), *Árpád* (25), *Géza* (24), *Imre* (24), *Lipót* (24), *Rezső* (18), *Zsigmond* (21); *Aranka ~ Aranyka* (33), *Etel ~ Etelka* (25), *Ilka* (14), *Janka* (24), *Jolán* (23), *Sarolta* (30). Természetesen megtaláljuk a héber eredetűeket, de sokkal nagyobb számú és elterjedtebb a jövevénynév, különösen a női nevek között.

A XX. században olyan történelmi változások mentek végbe, amelyek mély nyomokat hagytak a zsidók identitásában és névadásában is. A polgári (állami) anyakönyvek kötelezővé tétele után is vezette minden egyház a maga születési (és egyéb) anyakönyvét, így a zsidóság is. Kialakult körükben a kettős névadás, amivel korábban is találkoztunk elvétve. (A magyar származású *Hertzl Tivadar*nak, az önálló zsidó állam Palesztinában történő megalapítása szervezőjének *Binyamin Ze'er* volt a zsidó neve, s ezt kapja ma is sok fiú, aki Izrael Függetlenségi Napján született.)

A budapesti neológ zsidóság kettős névadását az 1970 és 2000 közötti időszakban FENYVESI BEÁTA (2000) dolgozta föl. A polgári név (kinnúj vagy sém háháriszá) a magyarországi törvényeknek megfelelő, s a mindennapi életben használatos, míg a zsidó név (sém hákódes) vallási szertartásokban és egyházi iratokban fordul csak elő. Ezt a nevet is a szülők választják, de a Kabbala szerint Isten a szülők ajkára helyezi a gyermek lelkének megfelelő nevet

A harminc esztendő alatt névadási szertartásban részesült 381 fiú és 214 leány, a kapott nevek száma azonban ennél jóval több, hiszen az állami anyakönyvezés két, az egyházi pedig kötetlen számú név adását engedélyezi, s nem ritka a három-négy egyénnév bejegyzése sem. A gyakorisági sorrendek:

F é r f i n e v e k

Polgáriak		Vallásiak			
1. Gábor	56	10,30 %	1. Dávid	57	8,18%
2. Péter	51	9,39	2. Mose	45	6,45
3. Dávid	50	9,20	3-4. Jákov	36	5,16
4. Tamás	46	8,47	Jicchák	36	
5. Dániel	41	7,55	5. Ávráhám	35	5,02
6. András	36	6,63	6. Joszéf	32	4,60
7. Róbert	27	4,97	7. Mordecháj	29	4,16
8. Ádám	20	3,68	8-10. Cháim	24	3,44
9. György	16	2,95	Cvi	24	
10. László	12	2,20	Smuél	24	

A leggyakoribb polgári nevek a kornak megfelelő magyarországi névdívtal nagy mértékben egybeesnek, de ritkábban használtak között vannak jellegzetes zsidó nevek is: *Ariel, Aser, Imánuel, Joel, Manó*; s természetesen az egyháziak között is vannak mások által is használatosak: *Ádám, Dániél, Ráfáél, Sámson*. Nagyobb részük azonban héber eredetű vallási név.

N ő n e v e k

Polgáriak			Vallásiak		
1. <i>Judit</i>	25	10,0 %	1. <i>Ráchel</i>	40	14,65 %
2. <i>Eszter</i>	23	9,2	2. <i>Mirjám</i>	24	8,79
3. <i>Ágnes</i>	18	7,2	3. <i>Eszter</i>	23	8,42
4-5. <i>Andrea</i>	12	4,8	4. <i>Cháná</i>	20	7,33
<i>Noémi</i>	12		5. <i>Leá</i>	18	6,59
6-9. <i>Anna</i>	7	2,8	6. <i>Rivká</i>	15	5,49
<i>Szilvia</i>	7		7. <i>Máلكá</i>	12	4,39
<i>Viktória</i>	7		8. <i>Szárá</i>	11	4,03
<i>Zsuzsanna</i>	7		9. <i>Gitel</i>	8	2,93
10. <i>Éva</i>	6	2,4	10. <i>Blumá</i>	5	1,83

A női nevek közül is csak egyetlenegy található meg mindkét névadási gyakorlatban a leggyakoribb tíz között (*Eszter*), s az esetek többségében ugyanaz a leány kapta ezt a nevet a két elnevezés szerint. Természetesen ez más nevek esetében is előfordult, de nem tekinthető gyakorinak.

A zsidóság másik ága, amely Hispániába került a II. évszázadban, viszonylag nyugodtan élt a mór hódoltság idején, megszaporodott, meggazdagodott, s csak a mórok kiűzése utáni inkvizíció következtében kényszerült elmenekülni tömegesen. Anglia, Németalföld, Marokkó, Észak-Afrika és a Balkán volt a menekülés fő iránya. Ők alkotják a **szefárd** zsidóságot, s nyelvük a **dzsudezmo** vagy **ladino**. Szétszórtabbságuk következtében kulturájuk, nyelvük, így egyénnevadásuk is gyorsabban alakult a befogadó országokéhoz. RODE (1976) szerint a délnyugati csoporthoz tartozók már a X–XI. századtól kezdve elkezdtek családnevet használni. Magyarországon a XV. század végén híressé lett *Szerencsés Imre* eredeti neve *Selómó Seneor* volt, s „a spanyol *Seneor-családból*” származott...” (SCHEIBER 1977: II, 467). KEMPELEN (1938: III, 16-7) szerint spanyol (szefárd) származásra utal sok pesti, miskolci, temesvári stb. zsidó családnév: *Albachar, Agulár, Bevilaqua, Elkán, Romeiser, Venetiáner* stb.

A XIX–XX. század folyamán az európai zsidóság köréből jelentős kivándorlás történt az Amerikai Egyesült Államokba, ahol töretlen volt a fejlődése a zsidó kultúrának, s ez a névadásban is megmutatkozik. Ekkor már természetesen nem lehet különbséget találni az aszkenázi és szefárd nevek között. Az 1980-as évek leggyakoribb zsidó egyénneveinek a következőket találta SIDI (1989) az Egyesült Államokban.

Férfinevek

1. *Avraham (Ábrahám)*
2. *Yitzhak (Izsák)*
3. *Yaakov (Jákob)*

Nőnevek

1. *Sarah (Sára)*
2. *Rivka (Rebeka)*
3. *Rachel (Ráhel)*

4. *Moshe* (Mózes)
5. *Aharon* (Áron)
6. *Yisrael* (Izráel)
7. *David* (Dávid)
8. *Yosef* (József)
9. *Shlomo* (Salamon)
10. *Yehudah* (Júda)

4. *Leah* (Lea)
5. *Miryam* (Mirjám~Mária)
6. *Chanah* (Hanna~Anna)
7. *Dvorah* (Debóra)
8. *Ester* (Eszter)
9. *Dinah* (Dina)
10. *Tziporah* (Cippóra)

Azt nem tudjuk meg a könyvből, hogy ezek vallási vagy a mindennapi életben használt nevek. Kétségtelen, hogy a valláshoz kötődő, hagyománytisztelő rétegből került ki a vizsgálati csoport, jóllehet a nevek egy része él az amerikai névdivatban, de nem ilyen megterheléssel.

Izráel állam 1948-ban történt megalakulása után új fejezet nyílt a zsidó névadásban, hiszen már természetes a hagyományos, héber eredetű nevek használata. ELIASAFF (1981) az állami adminisztráció alapján írta, hogy az államnak 4.608.291 lakosa volt 1979 júniusában, s köztük százezernél több variánsa volt a használatos egyéni neveknek. A leggyakoribb száz nevet viselőik számával, de a nemek figyelembe vétele nélkül sorolja föl. Lássuk közülük nemenként az első tíz-tízet! (Arányszámokat azért nem lehet adni mellettük, mert nem ismerjük az összes lakosság nemenkénti megoszlását.)

1. <i>Yosef</i>	88.659	1. <i>Rachel</i>	70.741
2. <i>Moshe</i>	80.890	2. <i>Esther</i>	66.778
3. <i>Abraham</i>	76.104	3. <i>Sarah</i>	60.285
4. <i>David</i>	69.530	4. <i>Miriam</i>	55.449
5. <i>Yaakov</i>	68.293	5. <i>Hannah</i>	46.713
6. <i>Yitzak</i>	65.771	6. <i>Rivka</i>	37.995
7. <i>Haim</i>	45.736	7. <i>Shoshana</i>	30.710
8. <i>Shlomo</i>	38.751	8. <i>Leah</i>	29.463
9. <i>Shmuel</i>	32.835	9. <i>Anat</i>	12.745
10. <i>Eliahu</i>	32.453	10. <i>Tova</i>	12.395

A ritkább nevek között (de még a száz leggyakoribb valamelyikeként) előfordul a *Fatma*, *Ahmad*, *Ali* és *Mahmud*, nyilván ezek viselői a palesztin lakosság köréből kerültek ki. A nem héber eredetűek közül csak az *Ilana*, *Rosa*, *Iris*, *Albert*, *Clara* fordult elő, jóllehet az *Ilana* magyarázható az *ilan* 'fa' jelentésű héber szóból is, de elképzelhető a kitelepült magyarok hatása is netán. Nem tér el lényegesen ettől a névsorrendtől LAWSON (1991) kétszer százas névlistája, aki tíztízezer adatot dolgozott föl a telefonkönyvek alapján. (Ez azt jelenti, hogy nem szerepelnek benne a fiatalabb korosztályok.)

SIDI (1989) könyve szerint Izráelben a leggyakoribb nevek ezek voltak az 1980-as évek újszülötteinek körében.

- Férfinevek
1. *Sharon*
 2. *Ron*
 3. *Uri*
 4. *Gal*

- Nőnevek
1. *Gali*
 2. *Ofra*
 3. *Yardena*
 4. *Rotem*

5. <i>Tomer</i>	5. <i>Vered</i>
6. <i>Asaf</i>	6. <i>Nili</i>
7. <i>Dan</i>	7. <i>Ruth</i>
8. <i>Yonatan</i>	8. <i>Tali</i>
9. <i>Ofer</i>	9. <i>Liron</i>
10. <i>Noam</i>	10. <i>Limor</i>
11. <i>Ariel</i>	11. <i>Shiri</i>
12. <i>Michael</i>	12. <i>Keren</i>
13. <i>Lior</i>	13. <i>Roni</i>
14. <i>Doron</i>	14. <i>Hila</i>
15. <i>Adi</i>	15. <i>Michal</i>
16. <i>Hadar</i>	16. <i>Noa</i>
17. <i>Boaz</i>	17. <i>Anat</i>
18. <i>Eran</i>	18. <i>Tamar</i>
19. <i>Barak</i>	19. <i>Yael</i>
20. <i>Ben</i>	20. <i>Dana</i>

Minden bizonnyal a hagyományos nevek használata körében is kialakulnak a névdivatok, s a jövőben megfigyelhetők lesznek a változások, de ehhez a nevek figyelemmel kísérése, a vizsgálatok folyamatossága szükségeltetik minden földrajzi egységben és környezetben.

A nevek rendszerezése LAWSON (1991) alapján, s az általa vizsgált 105 ill. 106 név megoszlása szerint:

	férfinevek	nőnevek
A/ Héber eredetűek	89	81
1. Bibliai és apokrif nevek	73	40
a/ Jól ismertek	50	29
<i>Chanoch (Énók), Noah (Nóé); Chava (Éva), Rivka (Rebeka)</i> stb.		
b/ Kevésbé ismertek	23	11
<i>Azriel, Elimelech, Emanuel; Ada, Edna, Shulamit</i> stb.		
2. Nem bibliaiak	16	41
a/ Hagományosak	15	16
<i>Meir 'fény', Naim 'öröm', Dov 'medve'; Haya 'élet', Martha 'lady'</i>		
b/ Modernek	1	25
<i>Ahuva 'szeretett', Gila 'öröm', Yafa 'szép' – jiddisből fordítvák</i>		
B/ Nem héber eredetűek	16	25
1. Történelmi	2	-
<i>Alexander</i>		
2. Későbbi átvételek (orosz, német, stb.)	14	25
<i>Albert, Boris, Harry, Victor; Adela, Olga, Clara, Lydia</i> stb.		

Egyértelmű a táblázat szerint, hogy a nevek túlnyomó többsége héber eredetű, azok között is a jól ismert bibliai nevek a gyakoribbak. Különösen a férfiak körére jellemző ez. A nem bibliai héber nevek a nők körében használatosabbak, s ha ehhez hozzávesszük a nem héber eredetű nevek különbségeit, egyértel-

mű a nők kisebb ragaszkodása a hagyományokhoz, a divattal szemben való nyitottabbsága.

Két jellegzetes sajátága van a zsidó egyénnéavadásnak. Az egyik az akronímia, vagyis a rövidítésekből alakított betűnév, ami a Magyar Zsidó Lexikon (UJVÁRI 1929) szerint „abbreviatura”, az írásjelekkel való takarékoskodás alakította ki, s már a legrégebbi időkben keletkeztek: *Bilu* (< Beyth Yaacov lechu yenelcha 'Keljünk föl és menjünk, óh Jákob háza!'), *Rasi* (< Rabbi Salomon ben Maimon, azaz: Maimonides). A másik pedig az alkalomhoz kötődő nevek adása, mint a már említett *Beniami Ze'ev*, vagy *Boaz* a Shavout ünnepén született fiúknak adott név, *Ábrahám*, *Sára* vagy *Rut* a zsidóvá áttértek számára szinte kötelezően.

Az azonos nevű személyek **megkülönböztető nevekkel** való ellátása már a bibliai időkben fennmaradt. A 13 Júdás névvel följegyzett között *Maccabeus*, *Taddeus*, *Zélóta*, *Barrabas*, *Jézus testvére*, *Iskarióti*, *Nem az Iskarióti* körülírásokkal találkozunk a Bibliában. Budáról 1350-ből való Salamon *longus*, közmert a XV. század végéről, XVI. század elejéről *Szerencsés Imre*, *Gazdag Jakab*, *Fekete József*, *Kis Salamon*, *Nagy Izráel*, *Cseh Jakab* neve. Ezek azonban nem tekinthetők családneveknek, hanem **ragadványnevek**, amelyeket a környező közösség adott. A **kettős** (vagy akár többszörös) **névadás** is igen korán előfordult: „Ekkor felállítottak kettőt: *Józsefet*, más néven *Barsabbást*, akinek mellékeve *Jusztusz* volt, és *Mátyást*...” (Apostolok Cselekedetei 1: 23); „*József* például, akinek az apostolok a *Barnabás* melléknevet adták, ami azt jelenti: *Vígasztalás fia*...” (uo. 4: 36); „és magukkal vitték *Jánost*, akit *Márknak* is hívtak” (uo. 12: 12). A Kr.u. első század nagy történetírója, *Joszéf ben Matitjáhu* mint *Josephus Flavius* vált közmertté.

A zsidó **családnevek** nem maguktól alakultak ki. A hagyományos névhasználat nem hozta volna létre a családneveket, mivel azokat az apa nevének megemlítése, vagy több ős megnevezése pótolta. A diaszpórában élő aszkenázi és a balkáni szefárd zsidóság a megfelelő állam hivatalos névhasználatára kötelezve vette föl a családneveket. A Habsburg Birodalomban (így Magyarországon is) a XVIII. század végétől, 1787-től, II. József névrendeletétől kezdődően. Másutt ez máskor következett be: Oroszországban (és Lengyelország általa megszállt részén) lassú volt a hivatalos névrendszer kialakítása, s csak a XIX. század második felében fejeződött be. Mindennek következményeként nehéz az általánosítás, de mivel az újkor zsidóságának túlnyomó többsége a jiddist beszélte, a nevekké lett közsavak jelentése alapján többen is rendszerezték a zsidó családneveket (RODE 1976; SCHEIBERNÉ 1981; ROSENWAIKE 1990). A nagyfokú változatosság minden névtípusban annak eredménye, hogy a nyelvek és nyelvjárások ejtősmódja alapján variálódtak a nevek, s az írott formák igyekeztek ezeket az ejtősváltozatokat jól-rosszul visszaadni.

A/ Héber eredetű nevek

1. Változatlan formák (esetleg ortográfiai eltéréssel): *Abraham*, *Adam*, *Aron*, *Baruk*, *Beniamin*, *Daniel*, *David Enoch* stb.

2. Ejtésbeli vagy morfológiai eltérésekkel: Ábrahám: *Braham, Bramm*; Benjámín: *Bohn, Bohnem, Bonnin, Benoni, Beni*; Chayim: *Hayim, Haim, Heim, Heimer, Heimler*; Jákob: *Yacob, Jakub, Kappel, Koppel, Kuppel, Koppl, Kuppl, Kubin, Kuwie*; Sámuel: *Schmal, Schmull, Schmole, Schmolka, Semmel, Semmler* stb.

3. Fordítások, jelentésbeli egyeztetések: Baruch: *Selig, Seligman, Benedict, Bendix, Bondy*; Benjámín: *Wolf, Woelfi, Volpe, Wilk, Lopez, Farkas*; Efraim: *Fisch, Fischmann, Fischel, Fischer, Rybovitz, Karp, Karpf, Karpin, Koerpel, Hecht, Heilbutt, Lax*; Jónás: *Taub, Taubmann, Palomba* stb.

4. Megfeleltetések (alaki hasonlóság alapján): Asher: *Amsel, Amschel, Axel, Axelrad*; Baruch: *Borchard, Berg, Bergl, Berger, Bergmann, Borge, Broch, Burger, Bruch, Buchmann, Brecher*; Chayim: *Heim, Heine, Heinemann, Heimann, Hailmann, Heumer*, Jákob: *Kaplan, Kappel, Kafka* stb.

5. Különböző nyelvek végződéseivel ellátva: Áron: *Ohrlich, Ehrlich*; Dávid: *Tevele*; Manassé: *Mandl, Menzel, Mentzer*; Énok (Henoch): *Henkel, Honig, Noschkes*; József: *Jossel*; Izsák: *Itzig, Siechel, Siegel, Seckel, Seckelsohn, Ziegel*; Jákob: *Jacobi, Jacobsohn, Jakobovics, Jakobowski, Jäckel, Koppel, Koplowitz, Koppelman*; Lévi: *Leibel, Loebel, Leibush*; Mózes: *Mosler, Meisl* stb.

B/ Helynevekből

1. Ország- és tartománynevek: *Deutsch, Hess, Preuss, Bayer, Böhm, Boehm, Schlesinger, Frankl, Pick* (Picardia), *Holländer, Engländer, Oesterreicher, Schweizer, Pollak, Pohl, Litvin, Litvinov, Reuss, Reiss, Röss, Türk, Tuerk, Unger, Ungar*; 1736: *Abraham Lengyel*.

2. Város: *Perliin* (Berlin), *Berliner, Bruenner, Danzig, Danziger, Warschau, Posen, Coblenz, Frankfurter, Mainz, Mentz, Mintz, Münz, Mainzer, Horowitz, Goldberg, Glogauer, Glogowski, Neuberger, Nordheimer, Trebisch, Trebitsch, Trebics*; 1457: *Budai Jakab*, *Hendel von Szakolcza*, 1654: *Jakab Pápa*, 1681: *Budai Márton*, *Ephraim Munkacsi*, 1707: *Wolffgangus Rust*, 1709: *Josephus Dioszegh*, *Aron Hedervar*, *Wolff ex Serdahely*, 1728: *Joachim von Futak* 1746: *Ladislaus Betsi*, *Husli Csenger*, *Martinus Szily*, *Moyses Kálló*, *Philip Lebl Vacz* 1752: *Salamon Teleki*.

C/ Külső-belső tulajdonságok: *Gross, Lang, Magnus* 'nagy, magas'; *Klein, Kurz* 'kicsi, alacsony'; *Weiss, Albu, Bial* 'fehér'; *Braun* 'barna'; *Gruen* 'zöld', *Blau* 'kék', *Roth* 'vörös', *Schwartz, Tscernik, Csertok* 'fekete' *Kraus* 'göndör'; *Scharf* 'hegyes, éles', *Stolz* 'büszke', *Kluger* 'bölc's', *Freund* 'barátságos', *Froman* 'kegyes', *Glueck* 'szerencsés', *Wahrhafting* 'hű'.

D/ Foglalkozás: *Goldschmidt* 'aranyműves', *Schmukker* 'ékszerész', *Silbermann* 'ezüstműves', *Margolith* 'gyöngyökkel foglalkozó', *Steinschneider* 'malomkővágó' vagy 'kőfejtő', *Fleischer* 'mészáros', *Spelmann* 'zenész', *Geiger* 'hegedűs', *Pfeifer* 'fúvós', *Pauker* 'dobos', *Singer* 'énekes'; 1697: *Isac Gombkötő*, 1727: *Iczek Chyirurgus*, 1744: *Judaeus Barbely*, *Salamon Szabo*, *Josephus Kicsin Szabo* 1746: *Hirschl ablalios* [!], *Mojses Rongyos*

E/ Akroním, betűszónév: *Brill* (< Ben Rabi Jehuda Levi), *Katz* (< Kohen Zedek), *Segal* vagy *Siegel* (< Segan Levi), *Schick* (< Sh'me Jehudim Kadoshim).

Az amerikai zsidó családnévgyakoriság kutatására különös forrást választott ROSENWAIKE (1990). A több mint egymillió tagot számláló ACS (Amerikai Rákosok Egyesülete) tagjai közül 47.871 (4,6%) zsidó, ezeknek a családnéveit állította gyakorisági sorrendbe, s közölte az első huszonötöt.

1. <i>Cohen</i>	550	1,14 %
2. <i>Miller</i>	303	0,63
3. <i>Schwartz</i>	285	0,59
4. <i>Friedman</i>	266	0,55
5. <i>Levine</i>	234	0,48
6. <i>Kaplan</i>	212	0,44
7. <i>Levy</i>	208	0,43
8. <i>Katz</i>	204	0,42
9. <i>Goldberg</i>	196	0,40
10. <i>Goldstein</i>	194	0,40
11. <i>Shapiro</i>	189	0,39
12. <i>Klein</i>	176	0,36
13. <i>Greenberg</i>	163	0,34
14. <i>Stein</i>	161	0,33
15. <i>Rosenberg</i>	159	0,33
16. <i>Stern</i>	152	0,31
17. <i>Gordon</i>	145	0,30
18. <i>Feldman</i>	144	0,30
19. <i>Weiss</i>	143	0,29
20. <i>Rubin</i>	136	0,28
21. <i>Bernstein</i>	135	0,28
22. <i>Kaufman</i>	133	0,27
23. <i>Levin</i>	132	0,27
24. <i>Rosen</i>	130	0,27
25. <i>Weinwr</i>	130	0,27

ELIASSAF (1981) 1979-ben Izrael teljes lakosságának a családnévállományát is fölmérte, a leggyakoribb százat bemutatta, de ezekből csak az első huszont álljon itt előfordulási számaival együtt összevetési lehetőségként! (Sajnálatosan ezek mellett sem adott a szerző arányszámokat.)

1. <i>Cohan</i>	104.832
2. <i>Levy</i>	64.983
3. <i>Mizrachi</i>	23.623
4. <i>Peretz</i>	16.027
5. <i>Biton</i>	15.803
6. <i>Abraham</i>	11.925
7. <i>Friedman</i>	11.477
8. <i>Dahan</i>	11.335
9. <i>Katz</i>	11.233
10. <i>Yoseph</i>	10.712
11. <i>Azulai</i>	10.273

12. <i>David</i>	9.578
13. <i>Malka</i>	9.463
14. <i>Schwartz</i>	9.396
15. <i>Ashkenazi</i>	8.873
16. <i>Amar</i>	8.728
17. <i>Gabbai</i>	8.512
18. <i>Segal</i>	8.281
19. <i>Haddad</i>	8.081
20. <i>Ohayon</i>	7.973
21. <i>Bachar</i>	7.571
22. <i>Klein</i>	7.372
23. <i>Moshe</i>	7.360
24. <i>BenDavid</i>	6.822
25. <i>Rosenberg</i>	6.776

Meglepő a kevés hasonlóság a két gyakorisági lista között. Minden bizonnyal annak a következménye, hogy az amerikai zsidók megőrizték aszkenázi hagyományait, az izraeliek pedig visszanyúltak héber neveikhez, s megváltoztatták az eredeti jiddis (német) jelentéssel bírókat többnyire héber etimológiájú családnevekre. A továbbiakban közölt 75 név között is nagyon kevés németből megfejtetővel találkozunk: 28. *Greenberg*, 47. *Goldstein*, 48. *Stern*, 57. *Goldberg*, 66. *Weiss*, 70. *Feldman*, 72. *Gross*, 82. *Tal*, 87. *Turgeman*, 92. *Gutman*, 95. *Berger*, 99. *Fischer*, 100. *Fuchs*. Néhány lengyel név is előfordul: 44. *Herskowitz*, 45. *Berkowitz*, 80. *Rabinowitz*, 83. *Abramowitz*, 88. *Markowitz*, jóllehet ezek etimológiailag nem tekinthetők lengyel közzavakból eredőknek.

Hivatkozott irodalom:

- JOSEPH BEN BRIT 1988. *Ve'hleh mshemot b'mai yisroel habaim artzo* [These are Names of Ines coming to Israel. *Hibat Zion*
- CSORBA CSABA 1999 *Újpest keresztnevei. 1873–1895. Kézirat a Károli Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke könyvtárában*
- NISSIM ELIASSAF 1981 *Names' Survey in the Population Administration State of Israel. =Names. XXXIX, 273–84.*
- FENYVESI BEÁTA 2000. *A magyarországi zsidóság névadási szokásai. A budapesti neológ zsidóság névviselése 1990 és 2000 között. Kézirat az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszéke könyvtárában*
- DAVID L. GOLD 1994. [Shmuel Gorr könyvének kritikája]=*Names. XLII, 39–54.*
- SHMUEL GORR 1992. *Jewish Personal Names. Their Origin, Derivation, and Diminutive Forms. Avotaynu*
- NATHAN GOTTLIEB 1960. *A Jewish Child is Born. New York*
- BUCHANAN GRAY 1896. *Studies in Hebrew Proper Names. London*
- A. M. HYAMSON 1903. *Jewish Surnames. Edinburg*
- L. D. JEFFREYS 1906. *Anciant Hebrew Proper Names. London*

- BENZION C. KAGANOFF 1977. *A Dictionary of Jewish Names and Their History*. New York
- KARACS ZSIGMOND 1987. Személynevek a földesi zsidók köréből. =NévtÉrt. 12. sz. 162–82.
- KEMPELEN BÉLA 1937–1939. *Magyar zsidó családok*. I–III. Bp.
- GERHARD KESSLER 1935. *Die Familiennamen der Juden in Deutschland*. Leipzig
- ALFRED J. KOLATCH 1984. *The Complete Dictionary of English and Hebrew First Names*. New York
- KOVÁCS JÓZSEF 1992. A kiskunhalasi zsidóság társadalomtörténete a XVIII–XIX. században. In: *Bács-Kiskun megye múltjából*. XI. Szerk. IVÁNYOSI-SZABÓ TIBOR. Kecskemét, 81–151.
- KÖHEGYI MIHÁLY 1999. Névjegyzék. Összeírása a Bács-Bodrog megyebeli bajai választókerület választóinak az Izraelita Kongresszusi képviselők választása tekintetében [1868]. =Forrás, 1999/5 (május), 75–81.
- EDWIN D. LAWSON 1991. Most Common Jewish Forst Names in Israel. =Names. XXXIX, 103–24.
- EDWIN D. LAWSON – IRINA GLUSKOVSAKAJ 1994. Naming Patterns of Recent Immigrants from the Former Soviet Union to Israel. =Names. XLII, 157–80.
- H. LOEWE 1929. *Geschichte von jüdischen Namen*. H.n.
- WILLIAM O. MCCAGG 1992. *Zsidóság a Habsburg-Birodalomban*. 1670–1918. Bp.
- E. NESTLE 1876. *Die israelitischen Eigennamen*. Haarlem
- O. ODELAIN – R. SÉGUINEAU 1981. *Dictionary of Proper Names and Places in the Bible*. New York
- DAVID RABI 1987. *Jewish Family Names*. Tel Aviv
- IRA ROSENWAIKE 1990. Leading Surnames Among American Jews. =Names. XXXVIII, 31–8.
- SCHWARTZ ELEMÉR 1926. *A nyugatmagyarországi zsidó családnevek*. Sopron
- SCHWEITZER JÓZSEF 1994. Magyarországi zsidó hitközségek. 1944. április. A Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása a német hatóságok rendelkezése nyomán. I–II. Bp.
- SMADAR SIR SIDI 1989. *The Complete Book of Hebrew Baby Names*. More than 5000 traditional & contemporary Hebrew names for your baby. New York
- ROBERT SINGERMAN 1977. *Jewish and Hebrew Onomastics*. A Bibliography. New York
- ABRAHAM STAHL 1994. The Imposition of Hebrew Names on New Immigrant to Israel: Past and Present. =Names. XLII, 279–88.
- EDWARD STANKIEWICZ 1969. The Derivational Pattern of Yiddish Personal (Given) Names. In: *Uő: The Field of Yiddish*. The Hague
- UJVÁRI PÉTER (szerk.) 1929. *Magyar zsidó lexikon*. Bp. 2000²
- L. ZUNZ 1837. *Namen der Juden*. Leipzig
- R. RODE ZVONKO 1976. The Origin of Jewish Family Names. =Names. XXIV, 165–79